

ОТНОСНО ВРАЗКАТА МЕЖДУ КУЛТУРОЛОГИЧЕСКОТО ПОЗНАНИЕ И СЕМАНТИЧНИЯ АНАЛИЗ НА ВЕСТНИКАРСКИЯ ТЕКСТ¹

доц. д-р Тодор Георгиев
Бургаски свободен университет

ABOUT THE RELATIONSHIP BETWEEN CULTURAL KNOWLEDGE AND THE SEMANTIC ANALYSIS OF NEWSPAPER TEXT

Assos. Prof.Dr. Todor Georgiev
Burgas Free University

РЕЗЮМЕ: Един от важните плюсове на вестникарския дискурс за чалгата е, че по него може да се съди за съдържанието и еволюцията на етнокултурната и психосоциалната комплексираност на българина в особено драматично за преживяването на националната идентичност време на присъединяване на страната към Европейския съюз. Водим се от разбирането, че чалга дискурсът със своите смислови послания и език не е частен проблем, а влияе върху публичната и всекидневната реч, в известен смисъл представлява мейнстрийм на културата, публичността и масовите езикови практики у нас.

Ключови думи: чалга дискурс, семантичен анализ, промени в публичните езици...

ABSTRACTS: One of the important advantages of the newspaper discourse “chalga” is that it can be judged on the content and evolution of ethno-cultural and psychosocial complexes of the Bulgarians in the particularly dramatic for the survival of national identity during the incorporation to the European Union. We are guided by the understanding that it is cognitive philological analysis and it contributes to understanding the world and culture. “Chalga” discourse isn’t a private problem altogether with its messages and language. It affects upon the public and everyday speech. It is a mainstream of the culture, publicity and mass language practices in our country.

Key words: “chalga” discourse, semantic analysis, changes in public languages

Безусловен е интересът към формите на популярната и медийната култура, които имат регионална и етническа характерност. Едно от тях е

¹ Изследването е част от работата по проект „Етнопсихолингвистични и социолингвистични аспекти на медийния език на пресата в България”, финансиран от фонд „Научни изследвания” на МОМН.

явлението *чалга*, което настоятелно се нуждае от определяне и осмисляне поне в два контекста - на пренареждането на йерархиите в съвременната култура и на европейския културен избор на българите. То е предмет на оживено и ангажирано неформално обсъждане, открива широко и интригуващо научно и публицистично поле. Многообразни аспекти и гледни точки към явлението са отразени във вестникарски текстове; по тяхната следа може да се извлече и конструира еволюцията на феномена *чалга* и още повече – на отношението към него през последните 20 години, преди да се уталожат емоциите и „обектът“ да се препарира теоретически.

Един от важните плюсове на вестникарския дискурс за чалгата е, че по него може да се съди за съдържанието и еволюцията на етнокултурната и психосоциалната комплексираниост на българина, може да се извлече материал за психоаналитически заключения по теми, свързани с нашата идентичност в особено драматично за преживяването на тази идентичност време на присъединяване на страната към Европейския съюз.

Контент-анализът на чалга дискурса във вестниците позволява да се разбере комплексната природа, да се отдели специфично и неспецифично, трайно и преходно, дълбинно и наносно в проявите на феномена и неговата рецепция. От друга страна, въпреки разнообразието на гледните точки и ракурси, публичността изобщо и в частност българската, е избирателна и емоционално полюсна, склонна е към тотализация и стигматизация на текущото. Затова обективният анализ отчита влиянието на вестникарските клишета върху израза на същността. Свръх вестникарската стереотипизация във фокуса на изследването неизбежно попадат историческите и масовите стереотипи във възприятието и практикуването (преживяването) на явлението и във всекидневното му обговаряне.

Водим се от разбирането, че **филологическият анализ е когнитивен, допринася за опознаване на света и културата**. Че изразът (стилистиката) влияе върху съдържанието. Че чалга дискурсът със своите смислови послания и език не е частен проблем, а влияе върху публичната и всекидневната реч, в известен смисъл представлява мейнстрийм на културата, публичността и масовите езикови практики у нас.

В търсенето на семиотично/ семантични приноси към културологическото разбиране и познание за феномена предварително ще маркираме координати и отправни точки. Първото от наша гледна точка приближение към комплексната същност на чалгата е схващането за нейните особености като комуникационен код. Чалгата олицетворява най-демократичен комуникационен етикет - антиофициалност, простота, близост (фамилиарност), телесност, споделеност на общуването. Формата на общуването съответства на съдържанието и предмета на посланието. Изглежда, че съществува принцип – сложността (интелектуалността) на съобщението е обратно пропорционално на комуникативността; твърди се, че повече комуникация и повече комуникативност може да означава и по-малко рефлексивност, по-малко мислене. Елементарността на смисъла изисква елементарност на средствата на музикалния, танцовия и словесния

език (директна подбудителност, проста мотивна и интонационно-ритмична структура, повторителност, непосредност – минимум условност); естествено най-редуциран се оказва словесният език, който е най-интелектуален. Като телесен дискурс (текст за човешката телесност и манифестация на телесността) чалгата е способна да играе ролята на катализатор на телесността (например фарсовостта и метафоричността) в публичния и медийния дискурс.

В тази връзка е важно да се отнесем към символният свят на чалгата и към акта на нейната консумация като към част от всекидневната и телесната култура, културата на увеселението. Чалгата е стока, досега добре продаваема, на пазара на развлеченията - в качество на предимно еротична услуга с музикален и визуален съпровод и двигателно участие, на сетивна и еротична възбуда, често съпроводена (и предлагана) с алкохолно опиянение. Сред многообразието от гледни точки вестниците подсказват, че чалгата може да бъде разглеждана и в контекста на новата българска бизнес култура – като пример за ефективна организация на капиталистическа развлекателна индустрия.

Културантрополозите единодушно твърдят, че в произхода и основната си функция чалгата е обредно действие, пресечна точка на профанното и сакралното. Благодарение на медиите и тяхната индивидуална консумация тази обредност може би избледнява или се трансформира от гледна точка на формата. Но не и на съдържанието, в което се запазват черти на вяра и отнесеност към един илюзорен свят с оглед по-лесното преживяване на реалния. Обредността успоредно с общочовешката си функция е нещо силно маркирано като цивилизационна, ментална и етническа определеност – познаваме етносите по техните празници.

Нека уговорим, че в разбирането за човешката природа и за човешката нормалност влиза единството на тяло, душа и дух, хедонизмът като философия на постмодерния наслаждаващ се човек отчита или би трябвало да отчита това единство. Както впрочем и взаимопроникването на профанното и сакралното в преживяването на света и на себе си. Да напомним, че някои изследователи вписват чалгата в традицията на фолклорното и плебейското изкуство и на карнавала – с техните материалистични до вулгарност светогледни ориентири, с еманципацията на „долницата”, но и с позоваването на диалектиката между чувствено и духовно. По повод на ренесансовата култура Бахтин отбелязва: „За този език (карнавалния – авт.) е много характерна своеобразната логика на „обратността” (a l'envers), на „обратното”, „опако”, логиката на непрекъснатите премествания на горницата и долницата („колело”), на лицето и гърба, характерни за най-различни пародии и травестии, снижавания, профанации, шутовски увенчавания и развенчавания. ...Голото отрицание е изобщо абсолютно чуждо на народната култура.” (1) Методологическата стойност на цитираното съждение на Бахтин и не в очакването, че чалга езикът притежава амбивалентното качество на карнавалния (чалгата или попфолкът не изпитват никакъв респект към

канона на класическия фолклор), а в реабилитацията на чувствеността при ренесансовата личност и в схващането, че желанията на плътта и възжеленията на духа могат и трябва да бъдат в хармония като взаимно свързани съставки на усещането за пълнотата на съществуването. Всъщност да погледнем с по-голямо разбиране и с повече дистанция към корените и модерните трансформации на чалгата.

Материалистическата философия на чалгата се отнася до първични ценности и до всекидневното съзнание, до екзистенциални апории на жизнения свят – любов, удоволствия, богатство, кореспондира с рефлексии и установки на „здравия разум“. Чалгата като начин на преживяване може да се разглежда и като културният отговор на ситуацията на прехода – не в смисъл, че е синоним на култура, а в смисъл че се вписва в културата, разбираана като адаптиране на общностите и индивидите към предизвикателствата и стресовите на промените. Ако българинът бе удовлетворен от положението си по време на прехода, щеше ли толкова масово да се отдава на чалгата, щеше ли тази метафора да получи толкова широк смислов обхват и употреба? Да се превърне в концептуална светоустройствена метафора и модел на българския преход? Да стане синоним на опорочена жизнена среда – не само звукова, но също така езикова, медийна и публична?

С *чалга* се назовава определен културен модел, определена езикова шампа – ако културата е обяснение/ тълкуване на света, рефлексивно отношение (съзнание за света или начин на неговото преживяване – адаптиране на психиката към променящите се социални реалности), чалгата предлага опростен модел на света, възможност за неговото елементарно обяснение и елементарно езиково изразяване. Дали чалгата е продукт или фактор на посочените като негативната тенденция смислов редуccionизъм и симплификация на израза, на езика в публичното говорене?

Чалгата се оказва в сърцевината на едно от най-тежките недоразумения на прехода – плъзгането на разбирането за свобода и освободеност извън пределите на гражданското, социалното, културното поведение. За цели субкултури, за маргинални и ниско образовани групи и индивиди стана характерно преживяването на освободеността по-скоро на анархистично и инстинктивно равнище, което значи празнуване на падането на забраните без грижа за приличието и за добрия тон, в някакъв смисъл ексцентрично, безобразно, извън мярата. Това още не е нова култура, това е акултурно явление. Лошото е, че една обяснима и по принцип преходна психологическа реакция, се закрепва светогледно, тай като бе потвърдена от масовото „пробиване“ на нормите във времето на прехода. Обратните лица на освободеността са много – едно от тях е тържеството на простачината.

И така, чалгата е еманация на балканския хедонизъм, в който преживяването на телесността и душевната поривност заемат преобладаващо място, на „кеф манталитета“ (Огнян Сапарев) на българина. Уместно е да се запита на кой българин, на всеки българин ли? Не, разбира се. По друг повод професор Виденов основателно отбелязва: „Цялата ни етническа

култура днес може да се разглежда като маргинална между европейската и ориенталската. Тази формулировка може да бъде детайлизирана, защото при едни социални групи европейското е взело връх, при други – продължава да доминира ориенталското в неговия балкански вариант.” (2) В духа на посоченото следва изводът, че не може да съществува обща за всички българи рецепция на чалгата, че в отрицанието и в начина на възприемането има различни мотиви и степени; тук има значение дали конкретният субект - индивид или група, съобразно ценностното си съзнание и интуицията си за идентичност - чувства и приема чалгата като етнически, цивилизационно и културно „свое” или „чуждо”, каква ценност (антиценност) ѝ придава, как осмисля и контролира своето поведение при досег с нея, какво преживяване търси или избягва и пр. Като говорим за рецепция и за въздействие, е релевантна и обратната перспектива, при която неоформената личност е в пасивна позиция и получава негативни моделиращи внушения и импулси – такова е например влиянието на чалгата върху тийнейджърите или върху онези групи и индивиди, чийто жизнен свят, илюзии и ценности са органично близки до света на чалга дискурса. Тъкмо тази реалност подхранва дидактичната гледна точка на възмущението срещу чалгата, тревогата за езиковото и нравственото възпитание на подрастващите и за умственото равнище на нацията.

Ако дотук сме съумели да изнесем предмета на семантичния анализ извън музикално-жанровата специфика и да го поставим в социокултурна рамка, ще можем по-лесно да се справим с **етимологията на думата чалга**. Което всъщност ще означава да направим опит за културно-историческа ретроспектива, за да установим какво се е утаявало в съдържанието на понятието и какво – в отношението към феномена. Съществува памет на и за думата. Културата, разбирана като наследствена памет на колектива, предписва, подрежда и забранява. Това е очевидно по отношение на разглежданото явление. Още в своя зародиш чалгата е феномен на прехода от патриархалност към модерност, от селото към града, от любителство към професионализъм. Контрапункт е на затвореността и самодостатъчността, на автентизма, на канона, на въздържанието, на стиловата чистота – в морален, сексуален, естетически, консуматорски план. Стои в центъра на ментално поле на преосмисляне на отношението между наше и чуждо. На предизвикателна и двойна разкрепостеност (от нормата на фолклорната традиция и на институционализираното приличие), наричана по всевъзможни начини - приемана и осъждана. Парадоксът е, че идва от ъндърграунда, но не е контракултура – в смисъл, че държи да се официализира и се вписва в конформисткия тип култура. Както вече посочихме, носи белега на карнавалното веселие и разгул, на неасимилираността от официалната култура; ореолът на медиатор на плебейското и егалитарното начало в културата на увеселението.

Името *чалга* има минало, относително тъмна за българина етимология (морфемна семантика) и история на семантиката/ употребата. Изглежда, че в първичното значение на думата - музика, свирня – не се влага нищо

диференциращо по отношение на жанра. Репертоарът на чалгата – така и сега се назовава и групата изпълнители, и изпълнението – включва разбира се пиеси с циганско-ориенталски произход и окраска или аранжирани в този маниер. Обичайно е било в състава на музикантските групи да има високо талантливи роми, което в никакъв случай не предпоставя затварянето на репертоара на чалгата в споменатата етническа характерност, по-късно наречена регионално-балканска. Повечето от професионалните музиканти-роми са доста универсални изпълнители, адаптивни към тогавашните (и сегашните) пъстри етнически селско-градски публики - с еднаква отдаденост и виртуозност изпълняват българска и друга народна музика, популярни и технически сложни класически пиеси. Освен че импровизират, музикантите смесват и стилизират свободно мотиви от различен етнически и жанров произход. Това се прави за удоволствието и „кефа” на най-демократична публика по сватби, кръщенета и курбани, по събори и панаири. Така чалгата се оказва адекватна към масовия вкус, постмодерна и полиетнична по своята естетика, но във времена, когато тези качества се дискриминират. Знакът и обозначеното явление заживяват двоен живот – сред народа и в официалната публичност. Чалгата става отрицателен символ в националистическата и културно-просветителската идеология – от времената на Възраждането и следосвобожденските злополучни възделения за обединяване на българските територии до времената на държавния социализъм.

В този смисъл е разбираемо, че самата публичност по темата е комплексизирана, наследява необективна под натиска на модернизацията и разбирането за европеизация на нацията предства за чалгата. В някои интелегентски и политически среди перманентно се възпроизвежда преживяването на срам и гняв заради ориенталщината и циганията, с които те свързват чалгата. Намират се и нови основания за неприемане – за разлика от миналото съвременната чалга е изключително песенна, при което елементарността на текстовете е нов повод за осъждане; както и клиповете - визията, сексапилът и хореографията, които нямат много общо с класическата чалга, но за сметка на това силно дразнят вкусовете и нормата за приличие.

Явлението е познато в културите на всички балкански народи - с общи и специфични за отделните етноси прояви. За едно и също по базовите си характеристики явление българите, македонците и сърбите са възприели турцизма *чалга*, докато гърците и румънците са сложили свои названия. В тази връзка съществуват предпоставки от политически и идеологически характер, формиращи отношение към феномена – позитивна актуализация на понятието регионален балкански стил, тенденция към хомогенизиране на балканската идентичност и използването ѝ като естествен мост към повече разбирателство и сътрудничество на Балканите, повишен интерес отвътре и отвън към експлицирането на балканската и българската национална идентичност в глобалната рамка. Да напомним, че след промяната през 1989 година у нас се разви науката балканистика, обнови се балканската политика, развиха многостранни официални и неформални връзки между

балканските етноси. Учредиха се балкански културни институции и награди, балкански медии.

Въпросът е – когато думата *чалга* се „изважда от долапа“ (изразът е на Розмари Стателова) - за разширена и интензивна употреба – **каква минала семантика се актуализира и каква нова се прибавя**. Някога думата е принадлежала на всекидневния език и просторечието, после придобива жаргонна окраска и преносно значение (в професионалния жаргон на музикантите и артистите – синоним на *халтура*, изпълнение по платена поръчка, термин на откровената комерсиалност по време на социализма), за да се превърне през 90-те години на миналия век - заедно с популярността на феномена, който обозначава - в изключително разпространен етикет-метафора.

Употреба. Според Б. Ръсел значението на думата е повече или по-малко неопределено и може да се установи чрез наблюдение на неговата употреба. В семантиката съществува метод на образуване на значенията на думите посредством демонстрация чрез синтаксиса. Описанието на значенията на знака изисква събиране на материал от достатъчно количество лингвистични и екстралингвистични контексти. За формирането на представителен масив от контексти удобна се оказва технологията на извличането им по ключова дума – от пълните течения на избрани вестници, през определен период. Предимствата на вестникарския набор от контексти, е че той осигурява количество и разнообразие (на теми, интенции, комуникативни ситуации и пр.) Така методът на разкриване на значенията чрез демонстрация на синтаксиса проработва с пълна сила.

Във вестникарската реч *попфолк* (*фолк*) и *чалга* се употребяват в различни взаимни отношения: на тъждество, на сходство и близост, на противоположност. Често се ползват синонимично в съседни изрази, за да се избегне повторението.

Междувременно първата дама на родната естрада показва, че не се срамува чак толкова от попфолка. Пък и по медиите тя винаги е изтъквала, че харесва гласовете на немалко чалга звезди. (Труд, 2007, бр. 206, с. 12);

От доста време, общо взето откакто заживяхме в демокрация, в битовия ни речник се настани една думичка – чалга. Първоначално с нея се свързваше само един вид музика...Появиха се и тежки фенове на попфолка.(24 часа, 2007, бр. 324, бр.

В отделни случаи говорещият визира с всяка от употребените думи (попфолк, фолк, чалга) едно и също съдържание, но изразява нюансирана оценъчност и разбиране за стилистична маркираност; *чалга* е предпочетена в битовия изказ и носи силна пейоративна окраска, а *попфолк* (*фолк*) отправя към по-експертен неутрален речник.

Ей точно заради тези пари избухна тогава войната между естрадата и фолка. Някогашните звезди и галеници на социализма се усетиха, че чалгата им измъква парите, че концертите им стават рехави и че бързо губят популярност. (24 часа, 2010, бр. 56, с. 11)

...че то фолкът, наречен чалга от противниците му, не е ли обикновен продукт на народния талант, породен от копнеж по достъпно излияние на чувства в текст и музика? (Сега, 2007, бр. 105, с. 13)

Още по-силно е противопоставянето между *чалга*(*фолк*) и *етно*:

Те (дървените философи, интелектуалците и снобите) се гнусят от това забавление и с думата чалга и му придават допълнителна низост – нещо, с което пие ракия простолудието... Но те харесват етно, а мразят фолк. Звучи неразбираемо, но е факт.(24 часа, 2007, бр.107, с. 11)

Една анкета сред студенти с представителен обхват сочи, че едва 30 на сто от респондентите не правят разлика между *чалга* и *попфолк* и употребяват лексемите синонимно. Мнозинството, което оразличава, се дели на подгрупи – такива, които настояват че разликата е съдържателна, и такива, за които тя е оценъчна или стилистична (въпрос на езиков регистър). В масовата и експертната публичност по нееднакви причини се предпочита лексемата *чалга* – най-често за да се укаже, че се разглежда един интегрален социален феномен, а не музикален жанр или стил – т. е. социалните и историческите проекции са по-видими, когато именуваме *чалга*, а не *попфолк* или *етнопоп*.

По-рядко във вестниците лексемата *чалга* се употребява в (прикрито) положителни и амбивалентни оценъчни значения. В речта на „хора от народа”, непублични личности, тя отзвучава предизвикателно към поклонниците на високата официалната култура; по звучене и експресивна окраска се „лепи” в народния речник. Според някои автори именно паметта на думата за ъндърграунда е особено привлекателна и обуславя масовото ѝ разпространение:

Потребителите на българския фолклор също обичат думата чалга, защото тя не е някаква префърцунено-официална, а звучи тарикатски. Използвайки нея, те се разграничават от „жълтите павега”, от езика на властта, парите и официалните медии. (24 часа, 2007, бр. 107, с. 111)

Отношението към музикалното явление търпи развитие и в най-ново време. Вестниците дават достатъчно материал за заключението, че след почти десетгодишно отхвърляне от официалните среди чалгата получава определено обществено признание, настъпва времето на нейното официализиране – според някои това означава, че нейният пик е преминал и тя губи своята предизвикателност, както за поклонници, така и за противници. Към това трябва да прибавим, че по сондажни данни и по изказвания на запознати може би най-малко две трети от хората понастоящем слушат чалга. Част от тях изпитват двойствено отношение, по подобие на отношението към Бай Ганьо и байганьовщината. Няма да навлизаме в дълбочината на психологическия комплекс, тъй като ни интересува най-вече езиковата му експликация. Възможно е във всекидневната и непубличната употреба думата чалга да звучи все по-амбивалентно, все по-малко пейоративно. Но в публичната реч оценъчният етикет, вече в преносните си значения, продължава да функционира широко. Публичната реч поддържа своята традиция, старото маркирано значение не

само се запазва, но и се разпространява. При това и тези, които не съгласни с негативната семантика на понятието за музикалното явление, имат съзнанието за обичайната публична употреба на етикета. Чалга вече не означава лош попфолк или лоша музика, а всичко лошо в нашия, балканския и българския живот. Злото на чалгата се е уголемило, пренесло и закрепила до такава степен, че промяната към неутрализация на изходното или прякото значение (чалгата като музика) вече не влияе, не се пренася върху етикетното и метафоричното значение. Дали в бъдеще време ще отпадне значението на концепт от общ характер, на метафора за регрес, принижаване, подмяна, комерсиализация, вулгаризация? Дали ще има връщане към първичните ментални символизации?

Вероятно трябва да мине време, за да се изтрие и да отпадне метафората, а изрази като *чалга политика*, *чалга държава*, *чалга общество*, *чалга култура*, *чалга история* и пр. да загубят смисъла си. Това едва ли може да се очаква скоро, защото със своята донякъде превратна семантика знакът е необходим за символната картина на българското общество, за конструирането на представите за българските реалности и за съвременните идентичности. Няма намаление в честотата на употребата на лексемата в през годините 2007 – 2011 във вестниците, което означава, че въпреки амортизирането метафората стои в репертоарната листа на заглавията и тематичните изрази.

Както вече посочихме, имаме случай на разширяваща се във времето експликативност на знака *чалга*. Фактори на разширяването са три - неопределеността/недиференцираността на първичното значение, паметта на думата и рязката смяна на социалния контекст. За първите два фактора вече споменахме. Що се касае до радикалната смяна на социалния контекст, ще обърнем внимание на последствията като отпадането и въвеждането на едни думи, както и на пресемантизирането на други по идеологически съображения. В началото на прехода започна борба с думите, звучащи като символи на друга идеология, осъществи се замяна на идеологически обременени термини в науката и в масовата реч. С времето тази борба утихва, някои от думите възвръщат статута си. Играта на номинация обхваща и сферата на фолклора и развлекателната музика – смисъла и употребата на термините *народна музика*, *фолк*, *попфолк*, *етнопоп*, *чалга* (освен тези имена в музикознанието се използват още *обработен фолклор*, *авторизирана народна музика*). Думата *чалга* започва да се схваща повишено семиотично, като символ на правото да се развличаме по свой вкус, като реабилитация на чувствената идентичност - доколкото при тоталитаризма чалгата и нейните поклонници са съществували някъде в периферията, били са потискани, ъндърграунд. Обратно на названието *народна музика*, която в санкциониран от институциите на тоталитаризма вид е била официално подкрепяна и поставяна в центъра на музикалната публичност и култура. Сега с името *народна музика* се свързва (неоправдано според нас) с отречена идеологическа представа за фолклора и за неговото функциониране в съвременната масова култура, поради което се отбягва и

се замества от името *фолк*. В сметен вид в двата термина – чалга и народна музика – се съдържа и противоположно отношение към секса: от т. нар. „свенлив реализъм” на народната музика и поезия до прекомерно изтъкваната сексуалност при чалгата.

Наблюдава се игра между денотативно и сигнификативно значение, между референт и образ. Това е особено видно в метафоричните изрази, в които се изтъква белегът на преноса, а другите признаци се тушират. Най-силно редуцира етикетът. Метафоричният етикет се отдалечава по значимост от референта, придобива известна смислова самостоятелност. В началото чалга е етикет за попфолка, негово негативно название (или название на негативните прояви на попфолка); след това чалга престава да се схваща пейоративно по отношение на музиката, но развива пейоративно преносно значение - като етикет за политика, нрави, вкус.

Словообразуване. Не се образуват и употребяват всичките граматически възможни деривации, а само посочените:

1. глаголи: да се вчалгаря

2. съществителни: чалга, чалгари, чалгарка, чалгъори, чалгаджии, нечалгари, чалгомразци; чалготека, чалгатека, античалга, афрочалга; Чалгария; отглаголни съществителни чалгизация, чалгизиране, чалгаризиране

Съчетаемост. Със съществителни, глаголи, прилагателни. Доминират съчетанията с основната форма за съществително име *чалга*, която се прилага. Приложението се предпочита по фонетични мотиви - краткост, звучност, произносимост; по семантични причини - заради равнопоставеност и пълнота на значението в израза. Приложението е типично етикетна граматическа форма. Етикетът предполага висока степен на недвусмисленост, стереотипизация, ценностна еднозначност. Особено е, че терминът се използва за номинация на широк кръг обществени явления, процеси и ситуации, институции, лица и предмети.

Голямата съчетаемост предполага популярността и семантичното богатство на метафори в публичния дискурс през последните двадесет години.

Списък на съчетанията с приложение чалга:

академия

балади, барове, бизнес, боклук, бранш, бухалки

вариант, величия, версии, вечер, визия, виртуози, вкус, вкусове, война, вратари, вълна

гербер, герои, гилдия, грамата, гърли

диви, дискотека, доклад, дует, държава

екзотика, елит, епоха, естетика, естрада, етикет

жанр

заведение, звезда

идеал, идентичност, идеология, идол, изкушение, изпълнение, изпълнители, икона, икономисти, инвазия, индустрия, истерия, историци

караоке, класации, климат, клипове, клубове, колоси, комунизъм, конкурси, концерти,

крал, кръчма, култура, купони

лице

маниаци, майстори, метъл, мероприятие, меценати, мислене, модел, море, музика

награди, нашествие, ницшеанство, номенклатура, номера

общество, озвучаване, отношения, официоз

парти, партита, партия, парчета, певец, певица, персонажи, песни, пиано бар, плоскост, поведение, поетеса, поколение, политика, политик, помия, потайности, потребител, празненство, прима, пристрастия, продуцент, прояви, публика

радио, радиостанция, разпавии, рап, реалност, реквием, реклама, ремикси, ретро, рефрен, риалити, ритми, рок енд рол

сватби, сектор, символи, слава, среда, среди, стил, сцена, съсловие

творби, театър, текстове, телевизия, Тодор Батков, тупалка, турбо

упойка, ухажор

фантазия, фенове, феномен, фронт, фурия, фуста, футболисти

харем, химн, хит, хитове, хора, хумор, Хани

църква

четвъртъци

Вижда се, че терминът се прилага универсално - към съществителни, обозначаващи понятия за материални обекти – лица, вещи, места.; понятия за абстрактни явления - обществени и политически; духовни и психически, за институции; понятия за действия и състояния. Широкото прилагане на определението *чалга* се дължи, както вече посочихме, на неговата етимологически заложен неограниченост, аморфност, а оттам и протеичност, възможност за предметни връзки, за смислово-асоциативна пълняемост според контекста, комуникативната ситуация и за изразяване на крайна и експресивно споделена неодобрителност, осъдителност. Думата чалга се залепва за езика на българина и поради нейната негативна конотираност (подходяща за изразяване на злъч, подигравка); трудно е да се намери в речника на българина общоупотребима дума с толкова широко асоциативно поле.

Значения. Наборът от значения зависи от определяемото (подлога в метафората), от изреченския и тематичния (микро- и макро-) контекст. В систематизиран вид съвкупността от метафорични значения на лексемата във вестниците изглежда така:

за пошлост, кичозност – естетичен аспект, отношение към вкуса и стила;

за показност, парвенющина – социален аспект, местоположение на социалната карта, в йерархиите на социалните статуту;

за вулгарност, цинизъм – морален аспект, отношение към етиката и добрия тон;

за примитивност, елементаризъм – интелектуален аспект, тенденция към крайно улеснена разбираемост;

за просташина, простотия – културен аспект, удовлетворяване на първичните потребности на тялото;

за ориенталщина, цигания - сноп от значения в аспекта на идентичността.

Сумарното отрицателно значение е за лошокачественост, принизеност.

Априорното или едностранно аргументираното отрицание на чалгата като фактор за принизяване, примитивизиране и опощяване на човешкото съществуване е преобладаващата гледна точка във вестниците, доминиращото обществено мнение в публичните среди. В пресата обаче се срещат и отгласи от едно научно обективно и експертно мислене, което игнорира оценъчно-етикетния подход и застъпва холистична и дългговременна културно-антропологическа по същество перспектива.

Горчивината на изненадата от масовото слушане на чалга трябваше да бъде преглътната, трябваше да бъде намерено обяснението – било във фалша на миналото и в деструктивните последствия на тоталитаризма, било в дерегулацията и в отказа на държавата да провежда културна политика, било в спадането на образоваността, било в изначално присъщи за народа ни недъзи или в заговор за неговото опростачване. Дотам че представители на интелигенцията дадоха израз на антинароднически настроения. Ситуацията с небивалата и непредсказана популярност на чалгата разкри, че просветителските представи на творческата и научната интелигенция за широката публика са неадекватни по отношение на нейната действителна култура. В чалга дискурса културната ситуация се описа с метафората на палимпсеста, на провиждането на скритото – зад изкуствената тоталитарна фасада внезапно изби културното неблагообразие на масата. „Асфалтът над първичното, който беше постлан и поддържан със средствата на социалното и културното инженерство, се пропука и отдолу изби първичната стихия, изби автентичното преживяване, въплътено в кратки фолклорни и полуфолклорни жанрове като чалгата... Тоест пълна неспособност (или отказ – аз нямам точен отговор кое от двете) за преработване на реалността в наратив. Няма символизация, а директно назоваване на случващото се в хода на неговото случване. Налице е тотално отсъствие на каквато и да е себerefлексия, невъзможност за разпознаване на себе си като актьор и себеконструирането си през разказа и езика. Това е формата на най-примитивната употреба на вербалната способност, с която са надарени хората... Това е живеене тук-и-сега в абсолютно всички смисли... Ето това обяснява стихийния начин, по който се случват нещата в чалгата.” (3) В някои интелектуални среди се създаде усещане за катастрофа на езика и се провидя деградация на всички езици – на книжовността и изкуствата, на науките и публичността, на всекидневието. И най-вече заплахата за езиците на културата като рефлексивни устройства за познание на съвременния свят, трансформирането им в апарат за комуникиране, не и за мислене. С презумпцията, че от начина на ползването на езика и от езиковата (лингвистичната) компетентност зависи качеството на представите и на мисловните умения. В тази връзка се стигна до донякъде максималистичното заключение, че редуцията (елементаризирането) на речта под влияние на

чалгата, на жълтите вестници и таблоидите, на телевизионните развлекателни формати, пълзи и се разпростира – повече или по-малко - върху всички продуценти на текстове за публична употреба, върху всички публични регистри, а оттам и върху ползвателите на езика.

Вестникарският дискурс е ярко социален, носи живия печат на времето, има прагматична насоченост. Той е отзивчив към наслагванията и промените – както във външните, екстралингвистичните контексти, така и към техните езикови проекции и реализации. Вестникарските материали показват как знакът за нещо дълговечно и традиционно като чалгата се изпълни с ново социално съдържание.

Литература:

1. Bakhtin Mikhail . Tvorchestvoto na Fransoa Rable i narodnata kultura na Srednoviekovieto i Renesansa. S. 1978. s. 24
2. Videnov Mikhail. Sotshiometriya, psikhometriya i antropologiya. Bulgarska etnologiya, S., 1995, 23/1 s. 16
3. Aleksandrov Kharalan. v. Kultura, 2002, br. 35, s. 9